

3. Скорик М.М. Про прогресивне та догматичне новаторство. *Радянська музика*. 1971. № 8. С. 17–23.
4. Скорик М.М. Ладова система С.Прокоф'єва : монографія. Київ : Музична Україна, 1969. 99 с.
5. Скорик М.М. Структура і виразна природа акордики в музиці ХХ ст. : монографія. Київ : Музична Україна, 1983. 160 с.
6. Екстравагантний та іронічний Скорик. *Львівський портал* : веб-сайт. URL: <https://portal.lviv.ua> (дата звернення: 30.01.2024 р.).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-402-3-11>

**YAKIV YATSYNEVYCH'S ROMANCE
«EARTH, MY ALL-FERTILE MOTHER»: FEATURES
OF THE MUSICAL EMBODIMENT OF IVAN FRANKO'S POETRY**

**СОЛОСПІВ ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА
«ЗЕМЛЕ, МОЯ ВСЕПЛОДЮЩАЯ МАТИ»: ОСОБЛИВОСТІ
МУЗИЧНОГО ВТІЛЕННЯ ПОЕЗІЇ ІВАНА ФРАНКА**

Chamakhud D. V.

*Lecturer at the Department
of Theory, Methods of Music Education
and Instrumental Training, Lecturer
of the Cyclic Commission of Methods
of Music Education and Vocal
and Choral Training
Communal Institution of Higher
Education «Lutsk Pedagogical College»
of the Volyn Regional Council
Lutsk, Ukraine
Postgraduate Student at the Department
of History of the Ukrainian Music
and Musical Ethnology
Ukrainian National Tchaikovsky
Academy of Music
Kyiv, Ukraine*

Чамахуд Д. В.

*викладач кафедри теорії,
методики музичної освіти та
інструментальної підготовки,
викладач циклової комісії методики
музичної освіти та вокально-хорової
підготовки
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради
м. Луцьк, Україна
аспірантка кафедри історії
української музики та музичної
фольклористики
Національна музична академія
України імені П. І. Чайковського
м. Київ, Україна*

Камерно-вокальну спадщину української музики першої третини ХХ століття презентують твори як М. Лисенка, так і його

послідовників – К. Стеценка, О. Кошиця, М. Леонтовича, Я. Степового. Доповнює перелік талановитих митців творчість композитора, диригента, фольклориста Якова Яциневича (1869–1945). Кількість камерно-вокальних творів у його доробку не надто чисельна – сімнадцять солоспівів та три вокальні ансамблі. Проте кожна композиція є яскраво індивідуальною та представляє різні грані творчого втілення автора.

Творча постать Я. Яциневича за останні роки тільки починає відкриватися для української культури, тому виникає потреба у ґрунтовних дослідженнях його спадщини, зокрема, солоспіву «Земле, моя всеплодющая мати» для сопрано або тенора у супроводі фортепіано на вірш І. Франка. За комплексом музичних засобів, використаних у солоспіві, на перший погляд, твір знаходиться осторонь від інших композицій жанру, проте, разом з тим, є сміливим полем для втілення творчих експериментів композитора.

Рукопис твору було віднайдено нами в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ) [0, арк. 1–2]. На жаль, ноти піснеспіву збережено у досить поганому стані: неакуратний нотний запис, часткові начерки кількох тактів фортепіанного супроводу, поодинокі виправлення в нотному тексті дають підстави зробити висновки про чернетковий варіант твору. Незважаючи на це, після тривалого клопіткого розбору, рукопис вдалося відредагувати та відновити до стану, можливого для здійснення аналізу музики та виконання хоровими колективами. Точної дати створення піснеспіву невідомо. Проте, згідно з наявними штампами на іншому рукописі солоспіву, вміщеному в архівів Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського (ІМФЕ) [0, арк. 31зв.], про дозвіл твору до виконання та заборону до друку, можемо обмежитися приблизним періодом – квітень 1928 р., коли Я. Яциневич проживав в Одесі.

Поетичним джерелом піснеспіву став вірш І. Франка, написаний поетом у 1880 р. у його біографічний період «пророцтва і бунту». Поезія «Земле, моя всеплодющая мати» вміщена у збірці І. Франка «З вершин і низин» у розділі веснянки. Проте за змістом і настроями вірш можна віднести до лірико-драматичної поезії, у якій оспівується не лише могутність землі («сили, що в твоїй живе глибині»), а й затверджуються важливі істини людського життя («чисту любов», «правді служити, неправду палити», «силу рукам дай», «ясність думкам», «в праці сконатъ»). Очевидно, такі потужні мотиви людської сили не змогли залишити Я. Яциневича байдужим та втілилися у його солоспіві.

Важливо звернути увагу на будову вірша І. Франка – кожен строф утворюють чотири рядки тексту з використанням перехресного римування типу *абаб* та зі скороченим заключним чотирискладовим рядком (див. табл. 1). Саме таке завершення строф вплинуло на будову музичної форми у Я. Яциневича. Незважаючи на використання усіх чотирьох віршованих строф поезії, композитор створив наскрізну будову піснеспіву.

Таблиця 1

Порівняння розподілу тексту вірша у солоспіві «Земле моя, всеплодющая мати» Я. Яциневича із першоджерелом І. Франка

Розподіл на строфи у вірші І. Франка	Назва частини у солоспіві Я. Яциневича	Розподіл на розділи у солоспіві Я. Яциневича
<p>Земле, моя всеплодющая мати, Сили, що в твоїй живе глибині, Краплю, щоб в бою сильніше стояти, Дай і мені!</p>	<p><i>Фортепіанний вступ</i> Розділ I</p>	<p>Земле, моя всеплодющая мати, Сили, що в твоїй живе глибині, Краплю, щоб в бою сильніше стояти, Дай і мені!</p>
<p>Дай теплоти, що розширює груди, Чистить чуття і відновлює кров, Що до людей безграничну будить</p>	<p>Розділ II</p>	<p>Дай теплоти, що розширює груди, Чистить чуття і відновлює кров, Що до людей безграничну будить</p>
<p>Чисту любов!</p>	<p>Розділ III</p>	<p>Чисту любов!</p>
<p>Дай і огню, щоб ним слово налити, Душі стрясать громовую дай власть, Правді служити, неправду палити Вічну дай страгть!</p>	<p><i>Фортепіанна зв'язка</i> Розділ IV</p>	<p>Дай і огню, щоб ним слово налити, Душі стрясать громовую дай власть, Правді служити, неправду палити Вічну дай страгть!</p>
<p>Силу рукам дай, щоб пута ламати, Ясність думкам – в серце кривди влучать, Дай працювать, працювать, працювати, В праці сконать!</p>		<p>Силу рукам дай, щоб пута ламати, Ясність думкам – в серце кривди влучать, Дай працювать, працювать, працювати, В праці сконать!</p>

У розлозі восьмитактовому фортепіанному *вступі* зароджується основне інтонаційне зерно – початковий напружений музичний елемент, який утворюється з хроматичної гама у мелодії, ускладнений тріольним ритмом на останній долі, доповнений змінною у кожному такті пульсуючою гармонією, насиченою хроматизмами. Саме з цього елемента згодом проросте акордика твору. Напружений вступ одразу створює драматичний образний зміст, переданий в *першому куплеті*, у тексті якого висловлено звернення до землі з проханням дати міцності і сили («дай і мені»). Будова першого куплету у формі періоду з двох речень з внутрішнім розширенням останнього (4+6 тактів) обумовлена поділом вірша на рядки – перший рядок відповідає першому музичному реченню, другий-четвертий рядки утворили друге речення. Підвищення четвертого та першого ступенів у партії соліста загострюють звучання мелодії збільшеними секундами. Співставлення *g-moll* – *B-dur* на межі малої побудови першого речення «розхилюють» тональні устої. Фортепіанний супровід, який спочатку підтримує спів соліста, проте згодом завдяки використанню хроматизованих секстакордів та секундакордів на слабких долях у лівій руці «розвиває» стійкість фактури.

Коротка модулююча зв'язка-перехід до *другого куплету* приводить до *B-dur*. Поява світлої тональності підкреслює словесні прохання до землі отримати теплоту та любов («дай теплоти, що розширює груди», «чисту любов»). Завдяки безперервному руху мелодії досить цілісно. Хроматизовані елементи, зароджені у вступі, набувають особливого розвитку та стають важливими при русі партії соліста, яка розвивається у поступовому висхідному напрямку з тимчасовими поверненнями до попередніх звуків. Фортепіанний супровід абсолютно втрачає підтримуючу функцію. Хроматичний рух у басу, паузи на сильних долях у партії правої руки з хроматизованими співзвуччями сприяють образному звучанню супроводу.

Третій куплет настає одразу після короткої модулюючої зв'язки-переходу до *Es-dur*. Усі чотири рядки поетичного тексту строфи Я. Яциневич вмістив у квадратний період з двох речень (4+4 такти), де кожному реченню відповідають два рядки строфи. Якщо у попередніх куплетах домінувала лірика, то образний зміст третього куплету змінюється на драматичний, у ньому розкривається людська пристрасть до життя, насага до життєвої правди («дай і огню», «правді служити»). Стрімкий рух шістнадцятими нотами у фортепіанному супроводі у перших тактах куплету, розвивання тональних устоїв у гармонії та

набуття нею колористичної ролі, звучання на сильних долях лише вокальної партії, створення ефекту «запізнення» в партії інструменту посилюють наростання драматизму та кульмінаційність солоспіву. Плавний розвиток мелодії у високому регістрі другої октави ніби відділяється від гармонії та, на перший погляд, модулює у тональність *Es-dur*. Проте гармонія фортепіанної партії засвідчує про появу і модуляцію в *es-moll*.

Невелика зв'язка-перехід до завершального **четвертого куплету** викладена хроматизованим рухом паралельними октавами з модуляцією у *B-dur*. У куплеті синтезовано важливі елементи музичної мови попереднього розвитку. Відповідно до змісту поетичної строфи з проханням отримати силу тілесну і душевну («силу рукам», «ясність думкам»), у фортепіанному супроводі гармонії підтримують партію соліста, проте не дублюючи мелодію, а лише заповнюючи її довгі звуки. Заклучний куплет викладено у формі періоду з двох речень з розширенням останнього (4+6 тактів), що досягається завдяки введенню довгих розспівів на важливих завершальних словах – «в праці сконать». Мелодико-гармонічна модуляція повертає основну тональність *g-moll*. Перехід до початкового вступу солоспіву сприймається як обрамлення твору.

Таким чином, вільний розвиток мелодії, важлива колористична, динамічна функції гармонії стають об'єднуючими факторами усіх чотирьох куплетів солоспіву. Лірико-драматичні образи поезії, втілені у музиці Я. Яциневича за допомогою зазначених музичних засобів, розкриваються по-новому. Піснеспів сприймається надзвичайно органічно цілісно, а поєднання його музичних прийомів нагадує сольну оперну сцену. Отже, розгляд солоспіву Я. Яциневича «Земле, моя всеплодющая мати» свідчить про утворення важливого пласта камерно-вокальної музики у творчості композитора.

Література:

1. Я. Яциневич. Рукопис солоспіву «Земле моя, всеплодющая мати» для сопрано або тенора на вірш І. Франка. *IP НБУВ*. Ф. 45. Спр. 203. Арк. 1–2.
2. Я. Яциневич. Рукопис солоспіву «Земле моя, всеплодющая мати» для сопрано або тенора на вірш І. Франка. *ІМФЕ*. Ф. 19-3. Спр. 19. Арк. 30–31.